Empordà
8/05/2017

Sílvia Planas

DIRECTORA DEL MUSEU D'HISTÒRIA DELS JUEUS I DE L'INSTITUT D'ESTUDIS NAHMÀNIDES DE GIRONA

Sílvia Planas, fotografiada a la portalada de la Basílica de Castelló, aquest dissabte passat. GERARD BLANCHÉ

«Fer història és també donar veu als sentiments»

La història de Constança, una jueva conversa de Girona, va captivar Sílvia Planas fa uns anys. Volia saber què va dur-la a convertir-se en cristiana i abandonar el judaisme. La resposta la va trobar estudiant de forma diferent els documents: va ser per amor. El cas de Constança, que dissabte passat va centrar la primera de les xerrades d'un cicle a la Basílica, permet aplicar una perspectiva femenina a la història i crear relats de vida.

ENTREVISTA
Cristina Vilà
CASTELLÓ D'EMPÚRIES

Fa vint-i-set anys que Sílvia Planas està vinculada al Museu d'Història dels Jueus de Girona, del qual és directora des del 2003.

P Com valora aquest cicle de conferències a la Basílica?

R Molt positivament. Castelló té un potencial increïble. Dins l'àmbit de la història medieval i història jueva és una de les poblacions capitals del país. Té una gran quantitat de documentació d'informació, i coses per veure. És fantàstic per a una persona interessada en la història medieval. Des del punt de vista de difondre la cultura patrimonial, ho estan fent molt bé.

P La seva xerrada l'ha centrat en Constança, una jueva conversa. Quan la coneix per primera vegada?

R Mossèn Miquel Pujol va publicar un document en el llibre *La conversió dels jueus de Castelló d'Empúries*. Ell va treballar molt extensament la història medieval de Castelló i de la comunitat jueva. És aquí on em començo a interessar per la seva història, a fer recerca i hipòtesis.

P Constança és una jueva conversa però, on va néixer?

R Era filla de Girona, però es casa amb un jueu, Issach Rovén, que té la família a Castelló, una família important i potent. Ell, però, es trasllada a Girona, entenem que pel matrimoni amb Bellaure, com es deia Constança quan era jueva. La seva mare Astruga procedeix d'una nissaga de rabins molt importants de Girona i, per tant, el casament va ser molt important per a Rovén tant a escala econòmica com social i cultural. Per circumstàncies que desconec, però que espero algun dia saberne més que una hipòtesi, que és el que estic fent ara, Bellaure es converteix i abandona el judaisme després dels grans atacs del 1391 al call jueu. Es converteix ella sola, ningú més de la família.

P Ho fa després dels atacs?

R No sabem quan. Sabem que el 18 de febrer del 1392 apareix com a conversa i imaginem que ho fa just després de l'atac al call, el 10 d'agost, el dia de Sant Llorenç.

P Un atac molt cruent.

R Va tenir una afectació immensa a tot Catalunya. A Girona va destruir pràcticament la comunitat. Més de la meitat de les persones es van convertir. Si et venen a casa amb un ganivet i te'l posen al coll i et diuen: o et converteixes o et matem... s'ha d'entendre.

P Devien patir molt.

R Molt. És abandonar el que ha estat la teva tradició, la vida, les teves creences de la nit al dia. En qüestió de mitja hora, et posen aigua beneïda al cap, deixes de ser una cosa i acabes convertint-te en una altra. No devia ser fàcil. A Castelló no es detecta excessivament el 1391, perquè els jueus depenien del comte, i no del rei, i aquell els protegeix.

P A Bellaure, què li succeeix?

R Després dels atacs al call, el seu marit es refugia a casa dels pares, a Castelló, com fan molts jueus de Girona. Quan Issach és a Castelló, Bellaure, ja Constança, li exigeix que compleixi amb el deure conjugal, és a dir, que vagi al llit amb ella, que faci de marit.

P Ell, què li respon?

R Que no pot fer-ho, perquè és cristiana i ell encara és jueu, i els faria incórrer en una falta molt greu als dos. Aleshores ella li diu que, si no pot complir amb el deure marital, es batregi i podrà complir. Issach es nega a convertir-se, a allitar-se amb la que havia estat la seva dona. L'única solució que veu Constança és que li doni el divorci i li retorni el dot que va aportar pel matrimoni.

P Totes les dones aportaven dot?

R Sí, tant jueves com cristianes. En la tradició jueva, la carta del matrimoni es diu *quetubà* i garanteix que, en cas de divorci, a la dona se li retorna el dot íntegre que ha aportat. Ella és la mestressa dels seus propis béns.

P Sembla quelcom molt modern.

R Dins el món cristià no existeix la possibilitat del divorci, amb la qual cosa aquesta situació ja no es preveu. Les dones, però, sí que poden heretar dels marits, mentre que en el jueu, no són mai hereves directes del marit. Per tant, d'alguna manera se'ls ha de garantir la supervivència i la posició de persones amb una propietat. Això ho fa la *quetubà*.

P Conserven *quetubàs* de l'època?

R Sí. Precisament la que tenim en el Museu d'Història dels Jueus procedeix de Castelló d'Empúries. És una peça preciosa, escrita en hebreu, que s'ha conservat a l'Arxiu de Protocols Notarials de Girona i que és l'acte de matrimoni entre una noia jueva que es diu Astruga i un noi que es diu David, que tots dos són de Castelló d'Empúries i es casen el 1373.

P Què explica el cas de Constança?

R Que la història també es pot explicar a través de les dones i això és important. Tenim mil exemples que ens permeten aplicar la perspectiva femenina en el relat històric i museístic i, per tant, ja no s'hi val a dir que no surten a la documentació o que la història l'han fet els homes. Hem de fer preguntes diferents als documents, perquè els documents hi són i porten nom de dona. És posar-nos al cap que falta un relat històric que prengui com a punt de partida la posició de les dones i la seva acció en la història. Fa falta que s'apliqui aquest relat i complementi el que ja hi ha i el modifiqui, també. Que permeti veure una nova orientació i versió del que ha estat el nostre passat.

P Interpretar la història és historiar-la.

R M'interessa veure la presència de les dones a la història i això ho veiem en els documents, però també en els relats de les històries de vida. Ja no ens cal analitzar exactament què passa el 1417, què provoca la conversió massiva dels jueus de Castelló, ja no en fem prou. Cal anar una mica més enrere i saber qui són aquestes persones que es converteixen i que han format part del nostre passat. Tenim els documents a l'abast. El que s'anomena el relat de les històries de vida ens permet fer el passat molt més proper, entendre'l millor. Són persones amb noms, i noms amb vida i aquestes vides són les que han constituït la història en majúscula.

P Constança pot ajudar?

R Absolutament. A través d'ella podem entendre com funcionava l'alta societat jueva d'aquell moment, què era el matrimoni jueu, la llei i la legislació de Moisès, les relacions entre les comunitats jueves, cristianes i conversa... Entendre que hi ha sentiments, que hi ha vida, dicotomia, que hi ha experiència vital que forma part del nostre passat.

P Constança aconsegueix el divorci però, després, què li passa?

R Contrau segones núpcies amb el procurador en el moment de demanar el divorci. La meva conclusió és que ella es converteix per amor. No n'hi trobo cap altra. Cap altra persona de la seva família es converteix. L'única és qui li fa de procurador i li continuarà la defensa: Benet de Rexach, un altre potentat jueu del moment. La voluntat d'ella és una, és clara i és casar-se un altre cop, amb ell. Evidentment no he trobat enlloc escrit que ella es convertís per amor, però he arribat a aquesta conclusió. Fer història és una mica això, donar veu als sentiments, perquè aquests també han format la història. No sé qui va encunyar la frase: el món es mou només per dues raons: per diners i per amor. Per diners tots ho acceptem, i per amor no ho volem acceptar, quan també és veritat.

GERARD BLANCHÉ

La conferència Va encetar un nou cicle a la Basílica

La conferència de Sílvia Planas, feta dissabte passat a la Basílica, va servir per obrir les terceres jornades d'estudis de la Basílica, dedicades als 600 anys de la conversió dels jueus de Castelló. El cicle segueix aquest dissabte amb el medievalista Joan Badia i Homs, que parlarà de les noves aportacions sobre la parròquia de Santa Maria en època moderna. Comença a les 8 del vespre.